

MUSTAQILLIK DAVRI O‘ZBEK BOLALAR SHE’RIYATINING LINGVOPOETIKASI

*Navoiy innovatsiyalar universiteti
Surxondaryo kampusi „lingvistika
(o‘zbek tili)“ yo‘nalishi magistranti*
G‘AFFAROVA UMIDA NODIROVNA

Annotatsiya: Mazkur tezisda mustaqillik davri o‘zbek bolalar she’riyatining lingvopoetiksi ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda bolalar she’riyatida fonetik, leksik-semantik hamda sintaktik vositalarning estetik funksiyasi, obraz yaratish mexanizmlari va milliy konseptlarning poetik talqini yoritiladi. Shuningdek, Anvar Obidjon, Po‘lat Mo‘min, Erkin Vohidov ijodi misolida lingvopoetik tahlil amalga oshiriladi. Tadqiqot natijasida mustaqillik davri bolalar she’riyati estetik va didaktik birlik asosida shakllangan yangilangan badiiy tizim sifatida asoslanadi.

Kalit so‘zlar: lingvopoetika, bolalar she’riyati, mustaqillik davri, poetik til, obrazlilik, milliy konsept, estetik funksiya, kommunikativlik.

Tezis Matni

Mustaqillik davri o‘zbek adabiyoti milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash hamda ma’naviy qadriyatlarni yangicha talqinda ifodalash jarayoni bilan xarakterlanadi. Ushbu jarayon bolalar adabiyotida, xususan bolalar she’riyatida ham o‘z aksini topdi. Zero, bolalar she’riyati jamiyatning kelajak avlodini tarbiyalovchi muhim estetik va ma’naviy vosita hisoblanadi.

Bolalar she’riyati tilining o‘ziga xosligi uning soddaligi, obrazlilik va emotsional-ekspressivligi bilan belgilanadi. Lingvopoetika esa badiiy matndagi til birliklarining estetik vazifasini o‘rganadi. Shu bois mustaqillik davri bolalar she’riyatini lingvopoetik nuqtai nazardan tahlil qilish dolzarb ilmiy masalalardan biridir.

Tadqiqotning maqsadi – mustaqillik davri o‘zbek bolalar she’riyatining lingvopoetik xususiyatlarini aniqlash va ilmiy asoslashdan iborat.

Fonetik Vositalarning Lingvopoetik Ahamiyati

Bolalar she’riyatida fonetik vositalar alohida ahamiyat kasb etadi. Alliteratsiya, assonans, tovush takrorlari, ritmik parallelizm bolalar ongida ohangdorlik va musiqiylikni shakllantiradi.

Anvar Obidjon she’rlarida tovush takrorlari orqali quvnoq ritm hosil qilinadi. Undosh tovushlarning takrorlanishi she’rning jarangdorligini oshiradi va bolaning eslab qolish qobiliyatini kuchaytiradi. Bu holat fonetik birliklarning estetik va psixologik funksiyasini namoyon etadi.

Po‘lat Mo‘min ijodida qisqa misralar va ravon ohang ustuvor. Ritmik tuzilish bolaning nutqiy tabiiyligiga mos keladi. Tovush uyg‘unligi matnning musiqiyligini kuchaytirib, uni esda qolarli qiladi. Shunday qilib, fonetik vositalar mustaqillik davri bolalar she‘riyatida obrazlilikni kuchaytiruvchi va estetik ta‘sirni oshiruvchi muhim lingvopoetik omildir.

Leksik-Semantik Qatlam Va Obrazlilik

Bolalar she‘riyati leksikasining asosiy xususiyati – soddalik va obrazlilik uyg‘unligidir. Murakkab terminologiya o‘rniga bola tafakkuriga yaqin, aniq va tasviriy so‘zlar qo‘llanadi.

Mustaqillik davri she‘riyatida “Vatan”, “Ona”, “Tabiat”, “Mustaqillik”, “Bayroq”, “Kelajak” kabi konseptlar markaziy o‘rin egallaydi. Bu tushunchalar metafora, epitet va jonlantirish vositasida ifodalanadi.

Erkin Vohidov she‘rlarida “Vatan” tushunchasi jonlantirish orqali obrazli talqin qilinadi. “Bag‘ri keng Vatan”, “ona yurt quchog‘i” kabi birliklar metaforik xarakter kasb etadi. Bu yerda leksik birliklar milliy ongini shakllantirishga xizmat qiladi. Diminutiv qo‘shimchalar (-cha, -jon, -gina) bolalar she‘riyatida samimiylik va mehr ifodasini kuchaytiradi: “bolajon”, “qushcha”, “gulchalar” kabi birliklar emotsional bo‘yoqni oshiradi. Demak, leksik-semantik qatlam bolalar she‘riyatining obrazlilik darajasini belgilovchi asosiy omillardan biridir.

Sintaktik Vositalar Va Kommunikativ Xususiyat

Bolalar she‘riyatida sintaktik soddalik ustuvor. Qisqa va lo‘nda gaplar, dialogik shakllar, undov va so‘roq gaplar faol qo‘llanadi.

Po‘lat Mo‘min she‘rlarida dialog shakli ko‘p uchraydi. Bu usul bolaning matn bilan muloqotga kirishishini ta‘minlaydi. So‘roq gaplar bolaning tafakkurini faollashtiradi. Sintaktik parallelizm didaktik mazmunni ta‘kidlashda samarali vosita hisoblanadi:

Men Vatanimni sevaman,
Men bayrog‘imni sevaman,
Men xalqimni sevaman.

Bunday parallel qurilish semantik urg‘uni kuchaytiradi va tarbiyaviy g‘oyani mustahkamlaydi.

Estetik Va Didaktik Funksiyaning Uyg‘Unligi

Mustaqillik davri bolalar she‘riyatining muhim xususiyati estetik va didaktik funksiyaning uyg‘unligidir. She‘r badiiy zavq uyg‘otish bilan birga tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Vatanparvarlik, mehnatsevarlik, tabiatni asrash kabi g‘oyalar obrazli tasvir orqali beriladi. Til birliklari ikki vazifani bajaradi:

- 1) Estetik ta‘sir ko‘rsatish
- 2) Ma‘naviy qadriyatlarni shakllantirish

Bu jihat bolalar she'riyatining ijtimoiy ahamiyatini belgilaydi.

Milliy Konseptlarning Poetik Talqini

Mustaqillik davrida bolalar she'riyatida milliy konseptlar yangicha ruhda talqin qilindi. "Mustaqillik", "Bayroq", "Til", "Ajdodlar merosi" kabi tushunchalar ramziy va obrazli ifodalar orqali beriladi. Bayroq ranglari ramziy ma'no kasb etib, jonlantirish vositasida tasvirlanadi. Tabiat konsepti ham muhim o'rin tutadi. Gullarning kulishi, quyoshning jilmayishi kabi jonlantirishlar bolalarning obrazli tafakkurini rivojlantiradi.

Ilmiy Yangilik

Tadqiqotda mustaqillik davri bolalar she'riyatining lingvopoetik tizimi fonetik, leksik-semantik va sintaktik qatlamlar birligida kompleks tahlil qilindi. Aniq shoirlar ijodi misolida til birliklarining estetik va kommunikativ funksiyasi ochib berildi hamda milliy konseptlarning poetik aktualizatsiyasi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa

Mustaqillik davri o'zbek bolalar she'riyati lingvopoetik jihatdan yangilangan badiiy tizim sifatida shakllangan. Unda fonetik musiqiylik, leksik obrazlilik va sintaktik soddalik uyg'unlashgan. Til birliklari estetik ta'sir ko'rsatish bilan birga yosh avlodning nutqiy, ma'naviy va milliy ongini shakllantirish vazifasini bajaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Anvar Obidjon. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2018. – 240 b.
2. Po'lat Mo'min. Bolalar uchun she'rlar. –Toshkent: Yosh gvardiya, 2016.–180 b.
3. Erkin Vohidov. Tanlangan asarlar. 5 jildlik. – Toshkent: Sharq, 2015. – 320 b.
12. 4.Yo'ldoshev B. Lingvopoetika asoslari. – Toshkent: Fan, 2008. – 256 b.
5. Qodirov M. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent: Universitet, 2012. – 198 b.
6. Rasulov R. O'zbek bolalar adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.–276 b.